

Драгослав Вељковић

судија Врховног суда Србије у пензији

Примљено: 29.10.2012.

УДК: 656.13:368

Стручни чланак

**КО ЈЕ ОДГОВОРАН ЗА ШТЕТЕ УСЛЕД УДЕСА ИЗАЗВАНОГ
МОТОРНИМ ВОЗИЛОМ И УТВРЂИВАЊЕ НАКНАДЕ ШТЕТЕ У ВЕЗИ
САОБРАЋАЈНОГ УДЕСА**

Аутор у раду разматра питања одговорног лица за штету услед удеса изазваног моторним возилом у окрећу и облика накнаде штете код случајева изазваних саобраћајном незгодом, употребом возила у окрећу.

Први део рада говори о грађанско-правној одговорности учесника у саобраћају, материјалној и нематеријалној штети, те како та питања регулише Закон о облигационим односима. У другом делу рада обрађен је начин утврђивања висине накнаде материјалне штете у вези саобраћајног удеса, односно како се утврђује обим накнаде материјалне штете. Посебно је објашњена и нематеријална штета код случајева удеса изазваног моторним возилом у окрећу, и у вези са тим проблеми новчане накнаде која се признаје код нематеријалне штете.

Кључне речи: накнада штете, моторно возило, саобраћајна незгода, одговорно лице; материјална и нематеријална штета

У медијима се ових дана често приказују случајеви великог броја удеса у саобраћају, са забрињавајућим последицама смртних исхода. Међутим, у овом напису неће се говорити о правилима који се односе на понашање учесника саобраћаја у покрету, а које регулише нови Закон о основама безбедности саобраћаја на путевима, који заштрава понашање учесника у саобраћају, прописујући оштре мере за прекршаје и привредне преступе, до одузимања

возачке дозволе и других санкција, а неће се говорити ни о кривичној одговорности учинилаца кривичног дела против безбедности јавног саобраћаја.

У овом напису биће речи о грађанско-правној одговорности учесника у саобраћају поводом одговорности, материјалној (стварној – имовинској штети на возилу) и нематеријалној штети (штета која се не изражава у имовини, као што су: претрпљени физички бол, повреда части и угледа, душевни бол услед наружености, повреде, страха и др.), у случају удеса изазваног возилом у покрету.

Та питања регулише Закон о облигационим односима, који је извор свих животних догађаја, насталих уговором или без уговора. Управно, ови односи “без уговора”, предмет су нашег разматрања, којима поменути закон даје адекватна решења.

Основно правило, које прописује наведени закон, је да се у случају удеса изазваног моторним возилом у покрету који је проузрокован искључивом кривицом једног имаоца, примењују правила о одговорности по основу кривице, што значи да је онај ко другоме проузрокује штету дужан да је накнади, наравно, уколико не докаже да је штета настала без његове кривице. Поред тога правило је да ако постоји обострана кривица, да сваки ималац возила одговара за укупну штету коју су они претрпели, сразмерно степену своје кривице, а ако нема кривице ни једног имаоца возила, да одговарају на равне делове, ако разлози правичности не подразумевају што друго. И на крају, да за штету коју претрпе трећа лица, имаоци возила која су причинила штету одговарају солидарно, што значи да оштећено лице може да захтева накнаду целокупне штете од једног учиниоца штете, или од свих учесника који су учествовали у проузроковању штете.

То што је у наведеној основној одредби наведено да се примењују правила о одговорности по основу кривице, значи да се одговорност имаоца моторног возила заснива на обавези да накнади штету коју је другоме проузроковао својом **кривицом** (тзв. субјективна одговорност – јер је основ овакве одговорности КРИВИЦА, а кривица је субјективне природе – нанета је другом материјална штета). Ово због тога јер када имаоци моторних возила својим возилима у покрету изазову удес, односно када се два или више возила сударе и причине штету, настаје однос само између њих, јер је штета настала једном од њих, или и једном и другом, па тај однос морају решити по правилима о одговорности по основу кривице, а *кривица постоји када је штећеник проузроковао штећу*

намерно или непажњом, али се она односи и на одговорност без кривице (тзв. објективна одговорност, у ком се случају одговара – ако се испуне објективни одређени услови – да постоји штета и да је она у узрочној вези са штетом коју је причинио учинилац, која је објективне природе, дакле по основу опасане ствари која је штету причинила, јер се возило објективно сматра “опасна ствар”).

Појам „удеса“, пре свега, претпоставља „незгоду“ између два возила, која су се сударила, за који могу бити одговорна оба имаоца возила, или само један од њих, али и онда ако су два возила својим кретањем на путу, и без судара, изазвала незгоду неком од њих (на пример, један од њих слетео је са пута да би избегао већу штету), или трећем лицу.

Тако, на пример, ако се једно возило неправилно креће путем, а друго возило, које долази из супротног правца, мора да избегне судар и скрене у страну, па тако себи, возилу или трећем лицу причини штету, настаје одговорност по основу кривице власника возила које се непрописно кретало путем. У том случају одговорност између власника возила се расправља о одговорности по основу кривице, односно субјективне одговорности, а одговорност према трећем лицу по основу објективне одговорности, углавном солидарно, при чему касније солидарни дужник који није крив остварује право на рефундацију од стране која је крива за штету, ако је штету исплатило трећем лицу.

Ако је удес настао, а нема кривице ни једној од њих за тај удес, (а штета је настала по основу објективне одговорности – опасне ствари), онда имаоци одговарају на равне делове, осим ако ”разлози правичности не захтевају што друго”. Наиме, њихова одговорност се заснива на објективној, каузалној одговорности. Ово због тога што њихова кривица није основ одговорности, па оштећени уопште не мора доказивати кривицу имаоца моторног возила да би остварио право на накнаду штете. Због тога се одговорно лице не може ослободити одговорности доказивањем да до њега нема кривице ако се штета догодила од његове опасне ствари, моторног возила.

1. Одговорност власника возила за штету које причини друго лице и када се учесник у удесу може ослободити одговорности

По правилу, власник моторног возила одговара за штету коју је проузроковао приликом вожње свог возила, али је одговоран и у случају ако је

штету проузроковало треће лице, ако је то треће лице возњу извршило са знањем и одобрењем власника возила. Он не би одговарао само ако је треће лице коме је поверио возило штету причинило у случају више силе, кривицом оштећеника, кривицом трећег лица или кривицом неког другог возача које је противправно одузело возило и са њим извршио штету.

Он се може ослободити одговорности и ако докаже да је штета настала из разлога да његово возило, као опасна ствар, није било узрок штете

Закон не регулишу питање одговорности власника моторног возила, ако је његово возило украдено и кривично-правни извршилац причинио штету трећем лицу, односно не регулише питање одговорности власника моторног возила ако му је неко противправно одузео возило и са њиме извршио штету, тачније – у судској пракси се постављало питање да ли власник моторног возила одговара за штету коју је његово возило причинило трећем лицу, које му је неко противправно одузео и са њим извршио штету.

Одговор на то питање треба потражити у случају који се овде наводи. Наиме, један власник аутомобила, оставио је своје возило у свом дворишту, и дуго времена га није користио јер је био на раду у иностранству. У међувремену је неко лице ушло у његово двориште и из истог украдо то возило. Возећи га тако противправно, и то још у алкохолисаном стању, проузроковао је штету трећем лицу, за коју је кривично одговарао, али је у парничном поступку, оштећени остварио право на накнаду штете од власника возила, кога је заступало неко недовољно стручно лице.

Знамо да се за штету од ствари, од којих потиче повећана опасност штете за околину, одговара без обзира на кривицу.

Али ко одговара ако је аутомобил који представља повећану опасност, украден из дворишта власника тог аутомобила? Законом је прописано да кривица постоји када је штетник проузроковао штету намерно или непажњом. У овом случају неко би тврдио да је власник био непажљив када је своје путничко возило оставио у свом дворишту. То је делимично тачно, али ако је двориште део стана, односно зграде, онда се такво двориште третира као целина са стамбеним објектом, која је по закону заштићена.

Обичај је код нашег народа да се не закључавају не само дворишне капије (које се могу и прескочити), већ ни врата од стамбене зграде, односно стана, мада се сада, у последње време све закључава. Према томе, таквом лицу се не може

ставити на терет несавесност, због које би он одговарао – због тога што је своју „опасну“ ствар пасивно држао у свом дворишту. Поставља се и питање да ли је остављени кључ у аутомобилу околност која би упућивала на несавесност власника возила? Не, јер крадљивац може већ познатим методама ставити мотор у погон, кидајући и спајајући каблове за покрет возила, утолико пре што крадљивац возила није ни знао да се у возилу налазе кључеви аутомобила.

У једној кривичној одлуци Врховног суда Србије стоји да када је противправно присвајање материјала ускладиштеног на отвореном плацу, обезбеђеном помоћу чврсте жичане ограде, извршено путем исецања жицане ограде кљештима и прављења отвора кроз који су покретне ствари са тог плаца и извучене, да се у радњама извршиоца стичу сва законска обележја кривичног дела тешке крађе..., извршеног проваљивањем. Ово без обзира на то да ли је извршилац до тих ствари могао доћи и без проваљивања те ограде.

Дакле, и у овом случају се потврђује правило да ако је имаоцу одузета опасна ствар на противправан начин, за штету која од ње потиче, не одговара он, него онај који му је одузео опасну ствар, ако ималац није за то одговоран. Према томе, могло би се ослободити одговорности лице чијим је аутомобилом причињена штета другом, ако му је возило украдено и ако је возач украденог возила причинио штету другом.

Детаљно се о ослобађању од одговорности говори у закона, у коме се, поред осталог, наводи: да се ималац ослобађа одговорности ако докаже да штета потиче од неког узрока који се налазио ван ствари, а чије се дејство није могло предвидети, ни избећи или отклонити и ако ималац ствари докаже да је штета настала искључиво радњом оштећеника или трећег лица, коју он није могао предвидети и чије последице није могао избећи или отклонити.

Правило је, дакле, да власник опасне ствари одговара по прописима о објективној одговорности, односно због тога што је штету проуроковало његово возило које се сматра опасном ствари, али је његова одговорност за штету проузроковану опасном ствари искључена ако је штета настала дејством више силе, кривицом трећег лица или искључиво кривицом трећег лица.

Путничко возило у покрету представља опасну ствар и његов власник, односно корисник одговоран је за штету коју употребом аутомобила буду проузроковане трећим лицима. Ту одговорност, као што је речено, искључује само дејство више силе, кривица трећег лица или искључива кривица оштећеног.

Ако би чињенично стање било такво какво је наведено, власник аутомобила које је причинило штету вожњом другог лица, крадљивца, и који је погрешном правоснажном одлуком суда обавезан на накнаду штете, углавном и због погрешног заступања, власник возила би могао да оствари право на накнаду према оном лицу коме је дао овлашћење да га заступа, ако то лице није поступало у складу са правилима о савесном заступању странке пред судом. Наравно, он би накнаду штете могао да тражи и од лица које је штету проузроковало али, чини се, било би то теже ако је то лице без икакве имовине.

У наведеном случају и на суду би била дужност да позове туженог – власника аутомобила и да га упозори на несавесно заступање његовог пуномоћника, односно да му на неки начин скрене пажњу да ангажује неког другог, савеснијег, односно стручнијег пуномоћника. А ако је досадашњи пуномоћник стварно лоше поступао у заступању, не предузимајући правне радње које му омогућава Закон о парничном поступку, његова одговорност је очигледна.

Присуство веће количине алкохола од недозвољене у крви возача још увек не представља основ за обавезу таквог возача да накнади штету која је проузрокована његовом вожњом при таквом степену алкохолисаности, и то све дотле док се не докаже да је управо алкохолисаност возача била у непосредној узрочној вези са настанком штетног догађаја, односно да је таква алкохолисаност возача представљала непосредан узрок настанку штете. Ту околност, пак, доказује лице које је управљало возилом и проузроковало штету.

2. Подељена одговорност – ако постоји обострана кривица

Подељена одговорност представља вид умањења накнаде штете која је већ утврђена у виду потпуне накнаде, ако се докаже да је и оштећени допринео да она настане или да буде већа него што би иначе била.

Када се расправља о одговорности за штету увек се мисли на оног који је штету причинио – који је својим радњама, чињењем или нечињењем, причинио какву штету другом лицу. Међутим, у неким случајевима и оштећени може неким својим поступком или пропуштањем да допринесе да штета настане, или буде већа него што би иначе била, или својим радњама допринесе да се још више погорша положај онога који је причинио штету. У том случају штетник није

дужан да штету накнади у пуној вредности, јер није једино он одговоран за настанак штете за коју одговара.

Због тога постоји подељена одговорност, која се у погледу обима одговорности свакога од њих процењује са становишта доприноса да штета настане или да буде већа или мања него што би иначе била. То значи да се она не дели пола на пола, већ према доприносу сваког од њих посебно. С тога, у условима подељене одговорности, висина накнаде штете коју дужник сноси умањује се сразмерно одговорности оштећеног.

Оштећени може допринети да штета настане или да буде већа него што би иначе била из разлога који би се, на пример, односили на повреду начела савести и поштења, односно ако би оштећени занемаривао своје обавезе у односу на спречавање настанка штете, а у случају настанка штете ако би се пасивно односио у односу на оштећену ствар и не би предузео потребне мере за даље умањење вредности тако оштећене ствари.

Судска пракса је забележила неке карактеристичне случајеве који су настали у вези примене института подељене одговорности. Тако, на пример, за настанак штете услед повреде пешака путничким возилом, док се мимоилазило са другим возилом, крив је и пешак који се противно прописима кретао својом десном страном; затим, неприлагођена возња моторног возила условима пута и неправилно кретање пешака ван пешачког прелаза представљају допринос настанку штете оба учесника у саобраћају или лице које зна да је возач у алкохолисаном стању и пристане на возњу под тим околностима сноси део одговорности за насталу штету која за њега настане из такве возње, јер се свесно изложило ризику настанка штете, и тд.

Ако је, пак, немогуће утврдити који део штете потиче од оштећеникове радње, накнада се досуђује, с обзиром на околностима случаја. То значи да околности случаја могу упутити на закључак да одговорност штетника може бити већа или мања од штете која би се могла приписати оштећеном, да је својим радњама допринео да штета настане, или да буде већа него што је иначе била. То значи да се оштећени не може ослободити одговорности за свој део штете, па макар био и мањи од дела који се приписује у кривицу оштећеног,

У једном случају штету је проузроковао радник власника возила, па је суд утврдио да је власник возила одговоран да накнади штету оштећеном. У поступку који је покренут код суда, власник возила је тужио свог радника и тражио да му

исплаћену штету накнади. Како није дошло до споразума, суд би утврђивао колики су удели којег од солидарних дужника према повређеном лицу у саобраћајној незгоди, па би утврдио и констатовао који су основи њихове солидарне одговорности. Власник возила који је накнадио штету коју је проузроковао његов радник има одговорност по основу власништва над возилом којим је проузрокована саобраћајна незгода, и то као вид објективне одговорности и одговорност за свог радника, који је по кривичној пресуди искључиви кривац за проузроковану саобраћајну несрећу, као вид одговорности за другога. Законом успостављена одговорност власника возила и његовог радника који је проузроковао штету и њихова солидарност према оштећеном прописани су у циљу обезбеђења оштећеног лица, односно побољшања његовог положаја у погледу могућности наплате накнаде штете.

Питање поделе њихових удела у причињеној штети, за коју су оштећеном солидарно одговорни по регресном захтеву једног од њих који је исплатио штету у целости, мора се решити анализом узрока штете, од чега ће зависити и проценат, односно удео који ће пасти на сваког од њих. То не значи да се по регресном захтеву не може утврдити да је само један од њих дужник укупног износа штете, уколико на то указују околности случаја, јер њихова солидарност је само у односу на оштећеног и ради побољшања његовог положаја, а њихови међусобни односи могу се решити по принципу одговорности за проузроковану саобраћајну незгоду у којој је штета настала.

3. Подељена одговорност и снижење накнаде

Закон прописује правило да суд може, водећи рачуна о материјалном стању оштећеника, осудити одговорно лице да исплати мању накнаду него што износи штета, ако она није проузрокована ни намерно ни крајњом непажњом, а одговорно лице је слабог имовног стања, те да би га исплата потпуне накнаде довела у оскудицу..

Разлика не постоји у погледу начина на који се решава питање снижења накнаде и подељене одговорности. У сваком случају, као и код снижења накнаде материјалне штете, суд води рачуна и код признавања нематеријалне штете штетнику, о материјалном стању оштећеника, како је напред наведено.

Правило о подељеној одговорности код нематеријалне штете има у виду и одговорност оштећеног који је допринео да штета настане или да буде већа него што би иначе била, у ком случају суд својом одлуком сразмерно смањује накнаду нематеријалне штете.

У сваком случају, битно је нагласити да се правила о снижењу накнаде и о подељеној одговорности морају применити у току поступка којим се тражи накнада за нематеријалну штету, што значи да ће одлука суда расправити сва та питања и њоме, ако постоје услови за то, снизити потраживање оштећеног до износа која задовољавају правила о снижењу накнаде. Према томе, правоснажна одлука о којој се говори у одредбама о нематеријалној штети мора мора бити јасна у том смислу да је суд приликом доношење одлуке имао у виду све околности које имају утицаја на снижење накнаде или на подељену одговорност. Једном већ донета правоснажна одлука остаје неизмењена у погледу чињеничног стања које се убудуће не може мењати, осим у случајевима које предвиђају одредбе Закона о парничном поступку.

4. Утврђивање одговорности свих учесника у саобраћајном удесу

Ако је у ланчаном судару оштећено возило једног или више лица, па један од њих тражи у поступку тражи накнаду штете, не може се закључити да је возач који је причинио штету другом возилу, одговоран само због тога што није држао прописно одстојање. По становишту судске праксе, понашање учесника у ланчаном судару не може се на једнострани начин посматрати и закључити да су сви учесници у одређеном суду подједнако криви за штету која је настала у том судару. Наиме, мора се утврдити да ли за сваки спорни удес има кривице и осталих учесника, те да ли има основа за одговорност оних који су тужени. То значи да би се суд морао позабавити понашањем сваког од учесника у предметном удесу, тим пре што се вештачењем може утврдити какво је њихово понашање било непосредно пре удеса, као и елементе за утврђивање да ли су таквим понашањем повређена прописана правила о мењању брзине кретања возила, односно заустављању возила.

5. Ослобађање одговорности ако се несрећа није могла спречити нити предвидети

Има случајева да возач моторног возила није могао да отклони, односно спречи несрећу и штету, због чега се поставља питање који услови у датом тренутку морају бити испуњени да би возач био ослобођен одговорности за штету. По правилима о одговорности, власник као и други имаоци моторног возила одговарају за штету по начелу узрочности, односно која објективно постоји између узрока и његове последице, без обзира на кривицу (а обично се одређене људске радње сматрају као узроци последице). Због тога ималац моторног возила није дужан да накнади штету која је настала у вези са моторним возилом из узрока који је изван моторног возила, а није се могао предвидети ни отклонити. Код примене начела објективне одговорности (одговорност без кривице – због поседовања возила као опасне ствари, којом је штета проузрокована), терет доказивања о искључивој кривици оштећеног лежи, односно о узроку несреће који се није могао предвидети ни отклонити, на имаоцу моторног возила.

У једном случају, нижестепени судови су донели одлуку, на основу мишљења судских вештака, да је шофер прилагодио брзину возње условима клизаве улице, да је предузео потребно кочење, но да у датим условима није могао да заустави возило благовремено и тако отклони штетне последице, пошто је пешак изненада ступио на коловоз и почео прелазити улицу ван прелаза за пешаке. На основу тако утвршеног чињеничног стања такав закључак се није могао прихватити – да је за несрећу искључиво крив оштећени (пешак), а да на страни шофера нема никаквог пропуста ни неправилности у возњи, те да је по том основу тужени ослобођен одговорности за штету од његовог моторног возила.

У конкретном случају требало је утврдити да ли у датим околностима изненађени возач није могао да отклони односно спречи несрећу и штету, а по правилној примени материјалног права за ослобођење од одговорности потребно је да се несрећа не само није могла спречити у датим околностима, већ да се није могла ни предвидети. О томе да ли се несрећа могла предвидети одлучују судови, али ту околност треба ценити. Према реченом није извесно да се не може предвидети могућност настанка штете, наравно према околности случаја.

Тачно је да имацац моторног возила одговара без обзира на кривицу за штету која је настала деловањем његовог моторног возила, као опасне ствари.

Међутим, имацац моторног возила ослобађа се одговорности само ако је за штету искључиво крив оштећени. Оштећени сноси део штете ако је он делимично својом кривицом допринео да настане штета. Фактичко и правно је питање, кад постоји искључива кривица оштећеног која је основ ослобођења одговорности имаоца моторног возила.

Прописи о одговорности, без обзира на кривицу (каско објективне одговорности), одговара правни став да се имацац ослобађа потпуно одговорности ако је штета настала услед понашања оштећеног, под условом да су понашање и штета од моторног возила, условљени тим понашањем, нису могли предвидети ни спречити, односно отклонити.

То је чињенична претпоставка за примену правила о ослобођењу од одговорности имаоца моторног возила због искључиве кривице оштећеног.

Проблем одговорности се не завршава ако се не наведу и случајеви утврђивања накнаде за причињену штету, а наиме: како се утврђује обим накнаде материјалне штете, посебно накнада материјалне штете у случају смрти, телесне повреде и оштећења здравља, затим утврђивање накнаде материјалне штете у случају повреде части и ширења неистинитих навода, као и накнада нематеријалне штете.

6. Како се утврђује обим накнаде материјалне штете

За одређивање висине штете од значаја је да ли оштећеник има право само на накнаду обичне (стварне) штете или и на накнаду измакле (изгубљене) користи.

Обична штета представља свако умањење нечије имовине, тј. оне имовине коју је оштећени имао у моменту настанка штете. Измакла корист представља само ону корист за коју је извесно да би је оштећени, према редовном току ствари или према посебним околностима случаја, остварио да штетник није причинио штету, односно да је своју обавезу накнаде штете извршио о року и како треба.

Штетник је дужан да оштећеном накнади и једну и другу врсте штете, у зависности од тога да ли би оштећена ствар, или нека друга околност која оштећеном умањује оштећено добро, од које је остваривао користи, доприносила

стварању користи, односно добити, односно ако би ту корист остварио да штета није била причињена.

Обична штета може бити материјална и нематеријална, а измакла корист само материјална.

Материјална штета настаје умањењем вредности ствари, или њено потпуно уништење, затим штета учињен неке на имовини, односно смањење функционалности ствари, или немогућности коришћења ствари од које је остваривао приход, што као последицу ствара немогућност оштећеног да нормално користи ствар, као и да остварује корист која се по природи ствари може очекивати од ње.

Нематеријална штета (неимовинска штета) представља повреду личних права или интереса оштећеног лица, који немају утицаја на његовој имовини. Она се материјализује кроз претрпљене физичке болове, за претрпљене душевне болове, због умањења животне активности, наружености, повреде угледа, части, слободе или права личности, смрти блиског лица, као и за страх.

Висина накнаде штете зависи од низа околности. По правилу, она се одређује према ценама у време доношења судске одлуке. Цена ствари која је била предмет штете може бити утврђена ценовником предузећа које врши промет таквих ствари, али се може утврдити и вештачењем, а ако то није могуће онда се цена одређује у смислу одредаба Закона о парничном поступку, по којима ако се утврди да странци припада право на накнаду штете, на новчани износ или заменљиве ствари, или се висина износа, односно количина ствари не може утврдити или би се могла утврдити само са несразмерним тешкоћама, у том случају суд одлучује по слободној оцени.

Ако суд одлучује о висини штете по слободној оцени, он се прво креће у границама тужбеног захтева, што значи да не може да досуди већи износ штете од оног који је тражен тужбом, али кад утврђује штету он се руководи неким знањем, уз помоћ вештака који ће му пружити податке релевантне за доношење одлуке по слободној оцени суда.

У судској пракси забележени су неки случајеви који упућују судове како би требало да поступају приликом утврђивања штете. Тако, на пример, висина причињене штете на оштећеном аутомобилу утврђује се на основу набавне цене новог аутомобила, умањена за износ амортизације, рабаћења, односно вредности осигураног моторног возила у време утврђења штете, умањену за вредност

остатка оштећеног аутомобила, Набавна цена моторног возила утврђује се на основу фактуре за купљено возило, а ако је у питању инострано возило набавна цена је она која представља продајну цену таквог аутомобила на нашем тржишту, с тим да ако је возило набављено страним средствима плаћања да се тада врши прерађунавање девиза по домаћем курсу на дан доношења судске одлуке.

Ако би се радило о проузроковању тоталне штете на моторном возилу, а његовом власнику је делимично исплаћена накнада, онда при остваривању права на накнаду материјалне штете по овом основу утврђује се прво укупна висина штете према ценама у време пресуђења, а затим се од тог износа умањује проценат за који је он делимично обештећен, па му се досуђује накнада у висини за коју је тотална штета остала непокривена.

За утврђивање измакле користи дата су упутства по закону, по којима се при оцени висине измакле користи узима у обзир добитак који се могао основано очекивати према редовном току ствари или према посебним околностима, а чије је остварење спречено штетниковом радњом или пропуштањем. Тако, на пример, таксиста коме је оштећено возило кривицом другог, због чега није у могућности да остварује приходе које је раније редовно остваривао, има право поред накнаде штете за уништено или оштећено возило и право на изгубљену зараду, и то од дана када му је штета причињена до дана пресуђења, а на основу података које је он приказивао надлежним органима о оствареним приходима у последњем периоду, до настанка штете.

Закон прописују правило да кад је ствар уништена или оштећена кривичним делом учињеним са умишљајем, суд може одредити висину накнаде према вредности коју је ствар имала за оштећеника. Утврђивање висине штете по овом основу је деликатно, али с обзиром на начин којим је штета причињена, суд се приликом доношења одлуке руководи објашњењем оштећеног о томе зашто сматра да оштећена ствар за њега представља посебну вредност, при чему води рачуна да оштећени досуђеним износом не повећа своју имовину у несразмери са причињеном штетом и тиме доведе у питање егзистенцију штетника и лица које он издржава. Дакле, то мора бити умерена вредност, која може бити и већа од оне за коју је купљена, али само ако је у питању ствар која представља уникат или која за оштећено лице представља посебну вредност (успомена, поклон, и сл.).

7. Изгубљена зарада и трошкови лечења и сахране

Закон прописује правила о накнади штете у вези изгубљене зараде и трошкова лечења и сахране. У питању је материјална штета која настаје смрћу неког лица.

Смрт неког лица може да буде последица радње штетника, без обзира да ли је смрт тог лица проузрокована телесном повредом или на други начин. Смрт услед задобијених повреда не мора одмах настати, али и у случају смрти, без претходног лечења, и смрти која је касније настала услед задобијених повреда, прописана је обавеза штетника да накнади штету оштећеном до његове смрти, а после његове смрти његовој породици.

Смрт неког лица може настати као последица извршења кривичног дела, затим као последица неког саобраћајног удеса, или тешким повредама на послу са последицама које су довеле до смрти радника, као и у другим случајевима које проузрокују смрт или повреде са смртним последицама.

Смрт неког лица ствара одређене трошкове породици тог лица. Ти трошкови могу настати због материјалних издатака за сахрану тог лица, као што су: трошкови преноса настрадалог лица од места несреће до места сахране; трошкови за куповину сандука за сахрану; трошкови опреме, као што су покров и друго што је уобичајено за упокојење настрадалог; трошкови за крст или неко друго обележје уместо крста; као и материјални трошкови у вези обезбеђења (куповине) гробног места и трошкови одржавање гроба. Затим то могу бити трошкови које има родбина настрадалог, као што је набавка црнине потребне за сахрану, али и трошкови за подизање споменика, под условом да је споменик подигнут и да ти трошкови не прелазе висину уобичајених трошкова за подизање споменика у месту где је настрадали сахрањен.

Ако је настрадали био социјално осигуран, његова породица остварује право на трошкове у обиму који су одређени прописима надлежног завода за осигурање, а ако трошкови које признаје завод за осигурање нису довољни и не обухватају стварне издатке за трошкове које је породица настрадалог имала у вези његове сахране, породица настрадалог остварује разлику до стварних трошкова од штетника, тј. онога који је штету причинио. У сваком случају, та права се не могу кумулирати, већ се могу утврдити само у износу који имају дозвољени основ за накнаду штете, па тако ако је трошкове о којима је напред било речи сносила, на

пример синдикална или нека друга организација, или установа, морају бити узети у обзир при остваривању права на накнаду тих трошкова од лица које је штету причинило.

У вези сахране настрадалог признају се још неки трошкови, као што су, на пример, трошкови верског обреда извршени само на дан сахране, а не и касније за помене и слично, а признају се у неким случајевима и трошкови у вези посмртница, венаца од стране породице и они трошкови који су уобичајени у средини у којој је настрадали сахрањен.

Трошкове лечења настрадалог рачунају се од часа повреде до часа смрти, дакле како трошкове лечења од задобијених повреда, тако и друге потребне трошкове у вези са лечењем, као и зараду изгубљену због неспособности за рад.

Трошкови лечења обухватају све облике лечења, било у болници или некој другој здравственој организацији или установи (укључујући бањско или санаторијско лечење), али само ако их је настрадали заиста и платио, за разлику од неосигураног настрадалог лица коме припадају сви трошкови изазвани његовим лећењем, али у границама трошкова који су стандардни за већи број здравствених институција. Затим, лечења обухватају и оне издатке које је настрадали имао у вези купљених лекова ради свог излечења.

Настрадали у току лечења има право и на изгубљену зараду ако је био у радном односу, или ако је самостално обављао неку делатност има право на накнаду коју је остваривао док је обављао делатност, а чија се висина утврђује на основу пријављених података о раду и уплаћених средстава на име доприноса за социјално осигурање. У питању је "зарада", па се тај појам користи само према свом значењу.

8. Право лица које је погинуло лице издржавао

Материјална штета обухвата и оне облике штете које произилазе из обавезе на издржавање лица које је погинули издржавао и редовно помагао, као и она лица која по закону имају право да захтевају издржавање погинулог. Ова накнада се остварује наплатом кроз новчану ренту, чији се износ одмерава према околностима случаја, а највише до висине онога што би оштећени добијали од погинулог да је остао у животу.

Право на издржавање по основу из овог члана почиње даном престанка овог издржавања услед смрти лица које је било у обавези да даје издржавање, имајући у виду одредбе закона, по којима се обавеза накнаде штете сматра доспелом од тренутка настанка штете, а суд одређује време за које ће штетник плаћати ренту. То време не може бити дуже од времена за које се претпоставља да би погинули живео, да није било насилне смрти.

Од значаја је утврђивање висине новчане ренте, чији се износ одмерава свакоме од оних која су била издржавана или помагана, према околности случаја, а који не може бити већи од онога што би оштећеник добијао од погинулог да је остао у животу. Та висина не може бити једнака за сва издржавана лица, о чему при доношењу одлуке суд води рачуна о низу околности које су везане за то питање у односу на свако од тих лица посебно.

Приликом одлучивања о лицима која имају право на накнаду штете по основу издржавања или помагања, суд утврђује и висину накнаде коју би свако од њих имао да је умрли остао у животу. И ту се срећу разни облици који имају утицаја на признавање или непризнавање права на издржавање, о чему наведени примери судске праксе указују на све те облике штета, као и висину која се за сваки конкретан случај посебно утврђује.

Утврђивањем новчане ренте утврђује се накнада према периоду од доношења судске одлуке и даље, све док не настане случај нових околности које изискују промену одлуке о висини утврђене новчане ренте, као што би били пораст трошкова живота, смањење куповне моћи издржаваног због инфлације, односно погоршање животних услова издржаваног лица у целини, без његове кривице.

9. Накнада у случају телесне повреде или нарушење здравља

Закон регулише накнаду за случај телесне повреде или нарушеног здравља оштећеног лица, за време док се то лице лечило и имало друге трошкове у вези тог лечења, укључујући и време за које није остваривало зараду изгубљену због неспособности за рад за време лечења.

Трошкови лечења и други посебни трошкови, односно њихова висина, зависи од тежине нанетих повреда и оштећења здравља. Ти трошкови се могу приписати лицу које је штету причинило ако су учињени у условима стандардних

медицинских установа, а не и ако произилазе из лечења у ексклузивним здравственим установама, које су доступне имућним људима и посебним врстама службеника. Исто правило се примењује и у погледу набавке потребних лекова за лечење. Сматра се да су стандардне здравствене установе оне у којима се лече осигурана лица по основу из радног или неког другог њему сличног односа, чије трошкове признаје одређени завод за здравствено осигурање. То исто односи се и на лекове које путем преписаних рецепата одобрава завод, али оштећени има право и на вредност оних потребних лекова које завод не одобрава, а нужни су за лешење оштећеног лица. Наравно, то не могу бити прескупи лекови, односно лекови који се уобичајено не користе код терапија које примењују стандардне здравствене установе.

У погледу изгубљене зараде, оштећеном се висина утврђује према томе да ли је у радном односу, или је делатност обавља самосталним занимањем, у облику заната, производње или трговине, или од пољопривреде.

Накнада штете се, по правилу, за осигурана лица покрива лечењем у здравственим установама, по основу социјалног осигурања. Све оно што у току лешења оштећени не може да обезбеди преко здравствене организације, или није у могућности да прибави потребне лекове за своје лечење, па исте прибави од својих средстава, тај вид штете, као материјална штета, признаје се оштећеном и њу је дужан да накнади лице које је штету причинило.

Лица која уопште нису осигурана, а претрпела су штету од другог, имају право на накнаду свих трошкова које је то лице имало за своје лечење и друге потребне трошкове, јер за њега ти трошкови представљају материјалну штету.

Судови имају различите критеријуме приликом досуђивања накнаде штете због телесне повреде или нарушења здравља, наравно кречући се у границама постављеног тужбеног захтева. Тако се оштећеном, на пример, признају трошкови за превоз од стана до здравствене установе, ако му тај превоз није обезбеђен од здравствене установе, затим накнада за појачану исхрану која није условљена тиме да је она оштећеном неопходна, већ је довољно да је корисна и да поспешује оздрављење. Ако је оштећени социјално осигурано лице, њему се не могу признати трошкови за туђу негу и помоћ, ако та помоћ није условљена прописаним правилима од стране здравственог осигурања. У сваком случају, суд код одређивање, односно признавање трошкова оштећеном за лечење и друге потребне трошкове има у виду оне критеријуме које примењују установа

здравственог осигурања, које су верификоване од стране надлежних органа друштва. Све преко тога пада на терет оштећеног и он их не може остварити наплатом од штетника.

Под изгубљеном зарадом подразумева се онај новчани износ или друга корист коју оштећени није могао да оствари из радног односа или самосталног занимања за време лечења. То би био случај, на пример, ако би радник за време лечења добијао мањи износ од оног кога би он могао да оствари да је радио на свом радном месту. Тада раднику припада разлика између примљене зараде и оног дела зараде који није остварио док је био на лечењу.

Код самосталних занатлија, односно приватних предузетника то право се остварује на исти начин. Наиме, код расправљања захтева за накнаду штете по основу потпуне или делимичне неспособности за рад, суд води рачуна о свим околностима које могу имати утицаја на признање накнаде штете, односно њену висину, руководећи се пре свега критеријума који су утврђени прописима здравственог осигурања. Наравно, у свему томе суду се пружа стручну помоћ вештак, или здравствене установе достављањем потребних података који могу послужити ради опредељења код доношења одлуке.

Лица која остваре право на инвалидску пензију због неспособности за рад, у сваком случају примају мањи износ од оног који би примали да су били на раду. Ту разлику је дужан да кроз месечну ренту надокнађује штетник, али и ону штету коју је оштећени имао због умањене зараде пре него што је остварио право на инвалидску пензију, односно пре него је почео да прима ту врсту пензије.

10. Измена досуђене накнаде

Рента (плаћање за извесно време, или до смрти оштећеног лица) као облик накнаде штете због смањења радне способности, а и других случајева наведених у закону, досуђује се увек према стању ствари у часу пресуђења. Она се одређује као да ће трајно постојати у истом стању, али како се околности у вези досуђене ренте мењају на штету или у корист оштећеног, а поводом случаја телесне повреде или даљег нарушења здравља оштећеног, оштећени или штетник може под условима измењених околности путем тужбе тражити измену досуђене ренте.

Услов за измену досуђене накнаде, односно већ правоснажно досуђене новчане ренте, настаје онда ако се знатније промене околности које је суд имао у виду приликом доношења раније одлуке.

У сваком случају, већ досуђена рента се може изменити ако је ранија одлука суда о издржавању, односно досуђеној ренти постала правоснажна, а касније су се знатније промениле околности које су биле од утицаја приликом доношења раније одлуке. При том се имају у виду околности као што су промена материјалних прилика примаоца ренте, а које настају услед економских промена у друштву, нарочито у вези повећања или смањења оних прихода које би оштећени остваривао да је био на раду, затим ако би се побољшало или погоршало здравствено стање оштећеног, односно лица које прима издржавање, а његови трошкови живота би били погоршани и односу на време доношења судске одлуке.

Измена одлуке о досуђеној накнади има у виду околности које се односе на стање оштећеног, односно других лица која примају накнаду у облику ренте. Наиме, погоршање или побољшање прилика штетника није у вези са околностима које имају утицаја на одређивање накнаде штете за наведена лица, јер штета представља штетно стање онога коме је она и причињена, дакле у оном обиму и висини која задовољава његове потребе, које би биле исте или приближно исте као да их је остваривао оштећени да није био повређен, односно усмрћен.

Због тога се услов за измену ренте везује за стање оштећеног, односно за околност да ли је због погоршања здравственог стања оштећеног дошло до повећаних трошкова у вези његовог здравственог стања и његовог стања живљења уопште. Уколико би, пак, дошло до побољшања његовог здравственог стања и он могао чак да обавља неке делатности, и у том случају је наступила околност због које штетник може тражити умањење већ досуђене ренте.

У пракси се ови случајеви решавају и тако да касније промене у погледу радне способности и могућности зараде, имају утицаја на висину накнаде штете, па ако оштећени сасвим оздрави или му се радна способност поправи или поврати, штетник може тражити да се ослободи сасвим, односно делимично од даљег плаћања ренте. Исто тако и оштећени може тражити повишење накнаде ако му се радна способност у вези с повредом још више смањи, или се покаже, а у вези нанесене повреде, потреба даљег лечења, а те околности нису биле раније присутне када је суд одређивао накнаду.

11. Непреносивост права

Већ утврђена права на накнаду штете у виду новчане ренте услед смрти блиског лица или услед повреде тела или оштећења здравља не могу се пренети другом лицу. Од овог правила се може одступити само онда ако је износ накнаде новчане ренте одређен писменим споразумом странака, пре доношења судске одлуке, или правоснажном судском одлуком одређено да се досуђена материјална штета у наведеном облику може пренети на друга лица.

Право на накнаду материјалне штете у виду новчане ренте је непrenосиво, дакле, само ако већ постоји судска одлука о досуђеној ренти, али ако је судском одлуком којом се одређује новчана рента дозвољено да се може пренети, онда као и код споразума странака, може се тај пренос извршити. Тако, на пример, у судској одлуци, на предлог странака, може бити досуђени износ новчане ренте, и право странака наведено у изреци те одлуке да се она може пренети ако странке на то касније пристану и тај однос регулишу споразумно, дакле због неких промењених околности које могу касније настати.

Мада је законом прописана и једна и друга могућност преноса права на накнаду штете у виду новчане ренте, оне нису у зависности једна од друге, што значи да странке могу уговорити новчану ренту за материјалну штету вансудским путем као и право преноса те ренте на друго лице, јер је њихово диспозитивно право да о томе одлучују, али то могу да учине и споразумом пред судом, дакле док суд још није донео одлуку о досуди права на накнаду штете у виду новчане ренте. Ако странке нису питање тог преноса регулисале споразумом, онда код већ донете правоснажне одлуке суда о доспелим износима накнаде новчане ренте, која не предвиђа могућност преноса те ренте, право на накнаду штете у виду новчане ренте, за наведене случајеве, не може се пренети на друга лица.

Наведени закључак произилази из децидно јасно утврђеног правила да се право на накнаду штете, из разлога који су у закону наведени, не може пренети другом лицу. Закон има у виду и могућност преноса новчане ренте на друго лице, али само ако је износ накнаде одређен писменим споразумом странака, у ком случају без обзира да ли су у том споразуму предвидели могућност преноса утврђеног износа новчане ренте на друго лице, оне могу, опет писменим споразумом, одредити промену већ утврђеног стања, односно да се новчана рента може пренети на друго лице. Наравно, писмени споразум подразумева сагласност

обеју страна учесница тог споразума, што значи да ако је новчана рента утврђена писменим споразумом страна, а једна од њих не пристане на пренос тог права на друго лице, остаје онако како су странке основним споразумом то утврдиле.

У другом случају, могућности преноса новчане ренте ”ако је износ накнаде одређен правоснажном судском одлуком”, то представља основ да се новом судском одлуком доспели износ накнаде штете пренесе на другог. Ако је износ накнаде штете одређен ранијом пресудом, али у њој није предвиђена могућност промене права на накнаду штете у виду новчане ренте на другог, онда се не може новом пресудом, односно изменом раније пресуде да суд одлучи о промени наведеног права на друго лице. Ако би се друкчије мислило, онда став први овог члана не би био потребан.

Поред тога, из садржаја става 1. овог члана види се да се не може преносити она досуђена рента која се односи на ренту коју је уживало лице по основу смрти блиског лица или сам оштећени по основу повреде тела или оштећења здравља, што подразумева два случаја, први који се односи на досуђену ренту блиском сроднику услед смрти настрадалог и други, који се односи на самог оштећеног, а у вези досуђене му ренте због повреде тела или оштећења здравља.

Зашто је тако регулисано наведено питање може се наћи у природи, односно значају досуђене ренте за наведене случајеве. Наиме, досуђеном рентом се обезбеђује лице коме је то право признато с обзиром на околности које су постојале пре смрти или повреде оштећеног, а чија се материјална стања битно мењају после настанка тог случаја, тиме што не могу да остварују она права, или имају оне услове живота које су имали док је погинули, односно штећени могао да привређује, односно остварује приход. Додуше то не стоји у самој норми овог члана, али се може претпоставити постојање наведених разлога да се једном досуђена материјална рента не може преносити на друго лице.

Питање непреносивости права на накнаду материјалне штете у облику новчане ренте доводи се у везу са наслеђивањем, али имајући у виду одредбе Закона о облигационим односима, да се у случају смрти, телесне повреде или оштећења здравља накнада одређује, по правили, у облику новчане ренте, доживотно или за одређено време, још више потврђује изнети став да се накнада материјалне штете не може преносити ни путем наслеђивања, јер се она везују за саму личност која је остварила право на ренту, на пример због изгубљеног издржавања или због губитка зараде коју оштећени губи насталом штетом, па је

новчана рента досуђена да је ужива до краја свог живота или за одређено време, тј. док се стање оштећеног не побољша или ако се излећи па настави са ранијим радом.

12. Новчана накнада код нематеријалне штете

Неимовинска штета (морална) представља повреду неимовинских (личних) права оштећеног. За неимовинску штету се каже да се она састоји у повреди моралне имовине. Под моралном имовином подразумевају се сва лична добра, која припадају једном лицу, а то су: телесни интегритет, здравље, слобода, част, естетски изглед, и др. Ова добра представљају, у ствари, објект неимовинске штете.

Накнада за неимовинску (моралну) штету досуђује суд у новцу, водећи рачуна о значају повређеног добра и циљу коме служи та накнада, али и о томе да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.

Код излагања накнаде за имовинску штету речено је да је одговорно лице у првом реду дужно да успостави стање које је било пре но што је штета настала. Ако успостављање ранијег стања не уклања потпуно штету, одговорно лице је дужно да за остатак штете да накнаду у новцу. Ако, пак, успостављање ранијег стања није могуће или кад суд сматра да није нужно да то учини одговорно лице, суд ће одредити да оно исплати оштећенику одговарајући износ новца на име накнаде штете. Накнаду у новцу суд увек досуђује оштећенику кад он то захтева.

Међутим, када се ради о накнади нематеријалне штете, не може се говорити о успостављању пређашњег стања (натуралној реституцији), нити о еквивалентној новчаној накнади. Истина, може се доношењем и објављивањем осуђујуће кривичне пресуде против штетника због кривичног дела увреде и клевете (повреде части, угледа и др.) отклонити проузрокована неимовинска штета оштећеном, увређеном и оклеветаном. Но, не постоје драге могућности за обештећење оштећеног, осим новчане накнаде, која се као и код имовинске штете узима као средство за обештећење лица, коме је проузрокована неимовинска (морална) штета.

Код имовинске штете новчаном накнадом се покрива претрпљена проста штета, па и измакла добит. Код неимовинске штете досуђује се извесна новчана

накнада оштећеном за претрпљену штету кад суд нађе да је таква новчана накнада оправдана тежином кривице штетника или тежином нанесене штете. У ствари, новчаном накнадом за неимовинску штету иде се на отклањање оног субјективног поремећаја изазваног у личности оштећеника (бол, страх, туга, патња, повређена част, лично достојанство и др.).

Полазећи од тога да неимовинска штета представља повреду неимовинских (личних) добара оштећеног (телесни интегритет, здравље, слобода, част, естетски изглед и др.), а која се повреда не изражава непосредно у повреди имовинских права оштећеног (у облику стварне, просте штете и изгубљене добити), у правној теорији и судској пракси је указано на извесне видове, облике неимовинске (моралне) штете. Ти видови, односно облици не могу се сматрати искључивим, јер се у одређеним ситуацијама могу исказати и други видови, односно облици неимовинске штете, због којих се признаје судска заштита.

Међутим, ако неки облици шете и имају нека обележја слична нематеријалној штети, као што је на пример повреда части и ширење неистинитих навода, таква штета се сматра материјалном штетом у смислу одредаба члана 198. Закона о облигационим односима. Наиме, одредбама тог члана прописано је да ко другом повреди част, као и ко износи или преноси неистините наводе о прошлости, о знању, о способности другог лица, или о чему другом, а зна или би морао знати да су неистинити, и тиме му проузрокују материјалну штету, дужан је да је надокнади. Примери за то наведени су у делу о материјалној штети.

13. Облици нематеријалне штете

Закон о облигационим односима има у виду више облика нематеријалне штете као последице повреде тела или смрти блиског сродника, за које се досуђује новчана накнада.

То су:

- за претрпљене физичке болове;
- за претрпљене душевне болове због умањења животне активности,
- за наруженост;
- за повреду угледа, части, слободе или права личности;

- због смрти блиског лица и
- за страх.

Накнада нематеријалне штете представља сатисфакцију (задовољење) којом се ублажавају поремећаји у духовној (психичкој) сфери оштећеног. Она није цена бола који се трпи и не представља супституцију имовинских вредности уместо личних добара.

13.1. Накнада за претрпљене физичке болове

Накнада за претрпљене физичке болове досуђује се само повређеном лицу, а не и његовим сродницима. Висина накнаде зависи од тежине телесног оштећења, имајући у виду и евентуално дуже лечење, које обухвата и нове хируршке захтеве и одређене облике рехабилитације.

Физички бол се процењује са становишта његовог интензитета и времена трајања, од чега зависи и висина новчане накнаде која се досуђује. При том се цени и субјективни моменат, јер се он различито манифестује код људи који трпе физичке болове. У једној одлуци суда заузет је правни став да код одређивања висине накнаде за физичке болове треба узети у обзир и субјективни моменат, ”јер интензитет и дужина трајања болова, који се поред тежине повреде узимају у обзир код одређивања висине накнаде за претрпљене болове, често зависи и од субјективних момената, с обзиром да код неких лица повреде нормално брже нестају, а код других је нормално да зарашћење дуже траје, те и болови дуже трају”.

Болови су по свом интензитету класификовани као слаби, средњи, јаки или нарочито јаки, наравно све то са становишта тежине штете на организам, односно здравље оштећеног. Иначе, суд одређује висину по слободној оцени, сагласно одредбама Закона о парничном поступку, наравно уз претходно прибављено мишљење лекара вештака. У противном, слободно судијске уверење не би имало значаја, јер суд није стручан за оцени степена физичких болова, али се суд, уз коришћење налаза вештака, мора кретати у границама које судска пракса упућује за одређене случајеве. Да би оштећено лице остварило право на накнаду за претрпљене физичке болове, потребно је и утврђење о којој се врсти интензитета болова ради. Тако је у једној одлуци Врховни суд Србије заузео правни став, који се и даље евидентира у судској пракси, а наиме да се ”накнада штете за

претрпљене физичке болове, по правилу, не досуђује ако је у питању лака телесна повреда, јер је претпоставка да таква повреда нема за последицу физичке болове који су јаког интензитета и дужег трајања. Међутим, изузетно, ако би повреда оквалификована као лака телесна повреда, имала за последицу физичке болове средњег интензитета и дужег трајања, накнада штете у таквом случају била би оправдана”.

13.2. Накнада за претрпљене душевне болове због смањења или губитка опште животне активности

Накнада за претрпљене душевне болове због умањења или губитка опште животне активности представља вид неимовинске штете која настаје онда када услед телесне повреде код повређеног наступи немогућност, или смањена могућност функционисања органа у целини, или једног његовог дела, што доводи до тога да повређени не може вршити уопште, или може вршити ограничено и уз појачане напоре и тегобе, опште животне функције и активности, као што су кретање, вршење свакодневних радњи у животу, обављање физиолошких функција, или задовољење других општих или уобичајених животних потреба. У суштини, дакле, смањење опште животне активности манифестује се као физички и психички бол, или као обе ове врсте бола уједно, или због улагања напора да би вршио покрете и обављао радње у задовољавању обичних, редовних и свакодневних животних потреба и интереса како је то у сажетом смислу навео суд у једној одлуци.

У погледу повећаних напора, у судској пракси заузет је правни став да повећани напори у раду који су условљени оштећењем организма и који су, услед тога, потребни у циљу постизања извесног радног успеха и у резултату, извесног личног дохотка, не представљају имовинску штету. Накнада за повећане напоре не улази у оквир накнаде штете за умањење радне способности, јер је ова, како је поменуто, по својој природи имовинска штета. Повећани напори услед оштећења организма појављују се пак, као неимовинска штета и као таква улази у оквир умањења тзв. опште животне способности, па се и накнада за повећане напоре квалификује као накнада за неимовинску штету. То вреди и у случају кад је потребно улагање повећаних напора у раду којим се стиче лични доходак, (односно у раду који има привредни значај). То значи да накнада за умањење тзв.

опште животне способности као вид неимовинске штете, обухвата не само накнаду за оно што оштећени трпи услед ослабљења организма и његових функција приликом задовољавања својих непосредних животних потреба већ и уопште, у непривредном раду, као и накнаду за повећање напора у раду којим се стиче и доходак.

Због тога, приликом одмеравања новчане накнаде за овај вид неимовинске штете, судови воде рачуна о тегобама које оштећени трпи, и то како у свакодневном животу, тако *и* за време рада, па у складу са таквим напорима, односно трпљењем, одмеравају и новчану накнаду за претрпљене душевне болове због умањења или губитка опште животне активности.

Код утврђивања висине овог облика накнаде штете узима се у обзир, поред процента умањења животне активности, утврђен од стране лекара вештака, и узраст, односно старост оштећеног лица, затим послове које је оштећени обављао до повређивања, као и други елементи који имају значаја за утврђивање да накнада штете буде мања или већа од оне која би зависила само од степена повреде оштећеног лица.

13.3. Накнада за наруженост

Накнада за наруженост представља такође вид нематеријалне штете. Наруженост се огледа у тзв. нагрђености оштећеног лица, која се изражава у потпуном или делимичном губитку неког екстремитета, естетског изгледа или наружења неког дела тела, али се накнада штете због наружености досуђује због душевног бола које такво лице трпи. У једној одлуци суда стоји, што је и суштина појма наружености, да накнада штете за унакажење обухвата управо накнаду за психичко трпљење што га нагрђење спољњег изгледа тела, односно телесних функција и органа изазива код повређеног, с обзиром на утисак што га нагрђење оставља у средини у којој повређени живи и где се креће. Дакле, мере нагрђења не утврђују се према степену телесне повреде, односно степену нагрђења, већ према томе како се нагрђење оцењује у средини у којој живи оштећени и како он то преживљава.

13.4. Накнада штете због смрти блиског лица

Накнада штете због смрти блиског лица, односно штете за претрпљене душевне болове због смрти блиског лица, је један од облика накнаде нематеријалне штете. Право на ову накнаду имају брачни друг погинулог, његова деца, његови родитељи, као и браћа и сестре погинулог ако је између њих и умрлог постојала трајна заједница живота. Ова врста накнаде се досуђује за њихове душевне болове због смрти њиховог сродника, и она мора бити правична, према свим околностима случаја који су од утицаја за досуђивање те врсте новчане накнаде.

Ова накнада се досуђује у висини која представља сатисфакцију за претрпљене болове, односно за болове због губитка блиског сродника, али због тога она мора бити правична накнада, дакле према блискости сродства и интензитету душевног бола који оштећени трпи. То је и разлог да висина досуђене накнаде због смрти блиског лица не мора бити досуђена у једнакој висини.

Када је у питању родитељ који остварује ово право, онда је од значаја околност да ли је родитељ сам, да ли има још деце и да ли је погинули био носилац активности у кући родитеља, односно у заради од које су зависили родитељи и остали сродници. У једној пресуди стоји правно становиште суда, да кад је утврђено да је погинули био једини син оштећеног и једино дете које с њим живи, а оштећени је старији човек и уз то болестан, да живи од врло скромне пензије, а да је погинули био веома пажљив према оштећеном, а као млад био је вредан и солидан у свом раду и показивао успехе, те да се отац са разлогом оправдано надао да ће му погинули у даљем животу бити ослонац како у материјалном погледу тако и у моралном, смрћу сина оштећени је не само изгубио наду да ће га син у позним годинама материјално помагати, што се могло очекивати, већ је изгубио и задовољство да види сина као изграђеног радника и човека, а у својим позним годинама остао је усамљен, препуштен сам себи, због чега се из свих тих околности морало закључити да је синовљевом смрћу настао код оштећеног психички бол нарочито великог интензитета.

Када накнаду штете по овом основу остварују деца, није од значаја њихова старост јер њихов душевни бол постоји увек, чак и код детета које је тек рођено, дакле после смрти родитеља, јер се душевне патње детета не процењују само у

тренутку када дете сазна за смрт свог родитеља, већ и касније због, на пример, губитка неге, старања, као и за нормалну подршку коју родитељ пружа детету док оно не одрасте.

Чак и ванбрачни друг погинулог у одређеним околностима има право на накнаду штете за претрпљене душевне болове због смрти свог ванбрачног друга, нарочито ако су они дуги низ година живели заједно, у слободној заједници, који су се узајамно помагали и пазили, посебно ако су изродили децу.

За остале сроднике (браћа и сестре), важи правило за остваривање права на накнаду штете ако је између њих и настрадалог постојала трајна заједница живота.

13.5. Накнада штете за претрпљени страх

Накнада штете за претрпљени страх се признаје, по правилу, само ако је страх био нарочито интензиван, а последице изазване њиме су трајне природе. С обзиром да законом није опредељено шта је то страх са становишта грађанскоправне одговорности због губитка блиског сродника, судови обично полазе од тога да ли је страх релативно кратко трајао, затим да ли је био блажег облика, или је он представљао дужи психички поремећај.

Страх је очигледно стање изазвано услед настанка неког догађаја, који је у некој вези са особом која тај страх трпи, који због тога ствара последицу таквог психичког стања код те особе да се оно неповољно одражава на његове животне функције.

Новчана накнада за претрпљени страх представља неку врсту животног задовољства, којим се одстрањује или ублажава страх нанет смрћу блиске особе, односно нека врста сатисфакције, као средство које ће имати утицаја да се страх ублажи или отклони.

Може се рећи да су одредбама закона прописана правила при оцени питања одлучивања о захтеву за накнаду нематеријалне штете, као и о висини њене накнаде, при чему суд води рачуна о значају повређеног добра и циљу коме служи та накнада, али и о томе да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.

У вези примене наведених услова може као изузетно корисно послужити мишљење професора др. Обрена Станковића, који у својој књизи "Новчана

накнада неимовинске штете”, пише: ”Ми нисмо у стању да изменимо чињеницу да је жртви у једном тренутку проузрокован душеван или физички бол и да учинимо као да она тај бол није трпела. Али ми можемо нешто друго. Ми можемо жртви омогућити да себи прибави извесну пријатност, извесну радост, извесно уживање, неко задовољство у најширем смислу речи и да се тако у њен психички живот унесе један позитиван и активан елеменат насупрот болу који је претрпела односно трпи. То може бити неко чулно, интелектуално или духовно уживање, што ће зависити од укуса и диспозиција жртве и од врсте бола који трпи. Сама жртва ће најбоље знати да оцени какво ће задовољство најуспешније неутралисати бол који трпи. Ми, према томе, досуђујемо накнаду за неимовинску штету не зато што новац представља њену цену, већ зато што желимо да омогућимо оштећенику да њеним посредством прибави себи неко задовољство и да на тај начин што је могуће потпуније успоставимо ону психичку и емоционалну равнотежу која је постојала пре штетникове радње”.

14. Лица која имају право на новчану накнаду у случају смрти или тешког инвалидитета

Законом је одређен круг лица која имају право на новчану накнаду у случају смрти или тешког инвалидитета оштећеног.

У погледу остваривања наведеног права у односу на одређена лица направљена је разлика тако што се неке одредбе закона односе на накнаду у случају смрти неког лица, а неке на накнаду у случају нарочито тешког инвалидитета неког лица, с тим што је у односу на ванбрачног друга, за случај смрти или нарочито тешког инвалидитета прописано посебно правило које се односи на услове у којима се оно може стећи.

У првом случају, тј. у случају смрти неког лица, одређен је круг лица, која без обзира на то да ли је између њих и умрлог постојала заједница живота, имају право на правичну новчану накнаду за њихове душевне болове. То су: брачни друг, деца и родитељи. Навођењем речи у закону ”правичне накнаде”, има се у виду упут суду да код одлучивања о овој накнади не одређује новчану накнаду у истој висини свакоме од наведених сродника, јер иако ти сродници имају према умрлом одређена осећања, љубав, поштовање, ипак нека од тих лица могу имати већа осећања у зависности од тога да ли су непрестано до смрти тог лица живела у

заједници са њим, те да ли су и како једно према другом ускладили навике заједничког живота, односно тесно били везани и у добру и у злу”. Наравно, када су у питању родитељи умрлог та повезаност, односно повећана осећајност и љубав долази из природног односа родитеља и деце.

Право на новчану накнаду не би имали они блиски сродници ако су са умрлим били дужи период времена у лошим породичним односима, ако су се због неслагања, њиховом кривицом, одвојили од умрлог за живота, ако су били чак и у једној заједници али су њихови односи били толико поремећени да се њихов родбински однос не би могао користити код остваривања овог права. Но, и у таквим случајевима суд утврђује да ли је и код тих лица и колико постојао душевни бол за умрлим, те да у зависности од тога утврди њихова права и висину на ову врсту накнаде.

Други круг лица, такође блиски сродници умрлог, су његова браћа и сестре. Да би они могли да остваре право на накнаду због смрти свог блиског сродника, услов је да је између њих и умрлог постојала трајна заједница живота, а да се новчана накнада одређује због њихових душевних болова. Ово је и природно јер смрт сродника, брата или сестре, увек подразумева одређени степен душевног бола. Он зависи од тога колико су били блиски у тим односима, нарочито однос сестара, па и однос сестара према брату, и обрнуто, без обзира на њихове године живота Трајна заједница живота подразумева трајно живљење у једној породици тих сродника, нарочито ако су били упућени једно на друго толико да нису могли ни да замисле да могу живети одвојено, посебно и ако се умрли до живота понашао према свом брату или сестри са посебном пажњом да их у сваком случају помогне и обезбеди сигурно живљење. Душевни бол брата или сестре за умрлим братом или сестром може бити великог интензитета.

Други облик накнаде штете односи се на случај нарочито тешког инвалидитета лица, због кога се његовим блиским сродницима, брачном другу, деци и родитељима, може досудити новчана накнада за њихове душевне болове. У питању је висок степен инвалидитета, квалификован као нарочито тежак степен, који га чини неспособним за рад у потпуности, а не и ако је инвалидитет квалификован као тежак, а не и као ”нарочито тежак”, са становишта медицинских стручњака, нарочито ако је у могућности да врши неке функције, па и радне, које га одржавају у животу. У овом случају, код нарочито тешког инвалидитета лица, постоји душевни бол не само код блиских сродника, који

имају право на ту накнаду, већ посебно и код оног ко због задобијених повреда, односно умањења животне активности, остварује наведено право, независно од степена инвалидитета.

Накнаду за случај смрти, или за случај нарочито тешког инвалидитета неког лица има и ванбрачни друг настрадалог, ако је између њега и умрлог, односно повређеног постојала трајна заједница живота. Раније, све до доношења Закона о облигационим односима, то право није признавано ванбрачном другу, чак и ако су дуги низ година живели у заједници, понашајући се један према другом као брачни другови.

Закон о облигационим односима дефинитивно решава овај случај, јер су потребе друштвених односа то налагале, имајући у виду да велики број лица живи у ванбрачним заједницама, не признајући значај форми закључења брака, па с обзиром на те околности, а посебно да између њих постоји дуготрајна веза заједничког живота, да су једно према другом исказивали све особености које су карактеристичне и за брачне односе, да су изродили децу, да су се помагали и пазили, исказивали међусобну љубав, а посебно према својој деци, изједначени су са другим сродницима у погледу права на остваривање новчане накнаде за њихове душевне болове, и то за случај смрти или за случај нарочито тешког инвалидитета лица са којима је постојао заједнички ванбрачни живот.

15. Накнада будуће штете

Будућа нематеријална штета, за коју се на захтев оштећеног лица може досудити одређена накнада, има у виду стање оштећеног у моменту досуђења основне накнаде, за постојеће стање штете, које указује да ће извесно трајати и у будућности.

Према томе, да би могао да оствари право на накнаду и за будућу нематеријалну штету, потребно је испуњење следећих услова: да је штета проузрокована чињењем или нечињењем штетника, да је из такве радње штетника настала штета за оштећеног, да је оштећени доказао постојећу штету и да је суд за ту врсту штете (за претрпљене физичке болове, за претрпљене душевне болове због умањења животне активности, наружености, повреда угледа, части) одредио неимовинску штету у одређеном једнократном износу, као и да је по редовном

току ствари извесно да ће та штета трајати и у будућности, чија се висина накнаде приписује досуђеном износу за већ утврђену постојећу штету.

Закон нема у виду нематеријалну штету која ће тек настати у будућности, односно нема у виду претпоставку да ће се та штета догодити касније, тј. настати у будућности, већ ону штету, која због стања у време пресуђења указује да ће та утврђена штета, по редовном току ствари, трајати перманентно, односно до неког времена када се основано може очекивати да она престане услед излечења.

При том се, дакле, не мисли на неизвесну штету, односно евентуалну штету, јер закон указују само на онај вид штете који постоји у тренутку пресуђења, али који ће извесно трајати и у будућности. Ради се, дакле, о континуираној штети, штети која је већ настала и траје непрекидно, посебно ако је у питању наружење оштећеног лица које он не може да отклони са свог тела, које је предмет посматрања од других лица, а изазива сажаљење или подругљивост неких, што очигледно утиче и на трајање душевних болова.

Дакле, није у питању ни будућа нематеријална штета, односно штета која би се касније испољила, а која би као таква наносила душевни бол оштећеном лицу, јер код тих случајева се увек може новим тужбеним захтевом тражити новчана накнада према стању у коме се та штета изражава, односно стању душевног бола због кога оштећени трпи одређене последице. Ово посебно због тога што та штета није постојала у време досуђења постојеће штете, већ је настала касније, као узрок раније штете, а суду приликом досуђења основне штете није могло бити доказано да ће та штета трајати и у будућности.

Из саме формулације коју даје закон види се да је у питању накнада нематеријалне штете, јер се и новчана накнада за постојећу штету третира као нематеријална штета, за видове штете предвиђене законом, па навођење речи у закону ”и за будућу нематеријалну штету”, указују да се има у виду нематеријална штета коју оштећени добија за постојећу штету.

Ово и због тога што није у питању накнада у облику новчане ренте, већ нематеријална штета која се исплаћује једнократно у смислу Закона о облигационим односима.

РЕЗИМЕ

У последње време, а и раније, у медијима се стално објављују случајеви саобраћајних незгода, удеса, посебно оних са трагичним последицама. При том се увек указује да је за то тешко стање одговоран закон који је прописао благе мере кажњавања за учиниоце прекршаја саобраћајних правила, као и да је за саобраћајне удесе скоро увек крив тзв. „људски фактор“.

Овај напис има за циљ да укаже на другу страну овог проблема, а наине, да одговори на питање ко је одговоран за штете услед удеса изазваног моторним возилом у покрету, као и да укаже на све облике накнаде штете код случајева изазваних саобраћајном незгодом, употребом возила у покрету.

Први део написа говори о грађанско-правној одговорности учесника у саобраћају, материјалној и нематеријалној штети, те како та питања регулише Закон о облигационим односима. Наине, указано је да је основно правило, које прописује наведени закон, да се у случају удеса изазваног моторним возилом у покрету који је проузрокован искључивом кривицом једног имаоца, примењују правила о одговорности по основу кривице, што значи да је онај ко другоме проузрокује штету дужан да је накнади, наравно, уколико не докаже да је штета настала без његове кривице. Поред тога правило је да ако постоји обострана кривица, да сваки ималац возила одговара за укупну штету коју су они претрпели, сразмерно степену своје кривице, а ако нема кривице ни једног имаоца возила, да одговарају на равне делове, ако разлози правичности не подразумевају што друго. И на крају, да за штету коју претрпе трећа лица, имаоци возила која су причинила штету одговарају солидарно, што значи да оштећено лице може да захтева накнаду целокупне штете од једног учиниоца штете, или од свих учесника који су учествовали у проузроковању штете.

Објашњени су и случајеви одговорности власника возила за штету које причини друго лице, а посебно ако је штету проузроковало лице које је на противправан начин дошло у посед возила, и тим возилом проузроковало штету другом лицу, а наведени су и случајеви када се учесник у удесу може ослободити одговорности. Наведен је и случај одговорности лица које је возилом управљало под дејством алкохола, односно да ли и када за настали случај штете то лице одговара,

У другом делу овог написа обрађени су случајеви о начину утврђивања висине накнаде материјалне штете, односно како се утврђује обим накнаде материјалне штете, о изгубљеној заради, о трошковима лечења и сахране, о праву лица које је погинуло лице издржавало, о накнади у случају телесне повреде или нарушења здравља, о измени досуђене накнаде, о непреносивости права.

Посебно је објашњена и нематеријална штета код случајева удеса изазваног моторним возилом у покрету, и у вези са тим о новчаној накнади која се признаје код нематеријалне штете, затим наведени су облици нематеријалне штете, као што су: а) за претрпљене физичке болове; б) за претрпљене душевне болове због умањења животне активности, в) за наруженост; г) за повреду угледа, части, слободе или права личности; д) због смрти блиског лица; њ) за страх., затим о лицима која имају право на новчану накнаду у случају смрти или тешког инвалидитета, као и о накнади будуће штете.

Dragoslav Veljković

**WHO IS LIABLE FOR DAMAGE IN MOTOR VEHICLE ACCIDENTS AND
DETERMINATION OF COMPENSATION IN CASE OF A TRAFFIC
ACCIDENT**

In this paper, the author considers the issues of a person liable for damage caused by moving motor vehicle and types of compensations in cases of traffic accidents caused by moving vehicles.

The first part of the paper deals with the civil liability of traffic participants, pecuniary and non-pecuniary damage and how those issues are solved by Law on Obligations. In the second part of this work it has been analyzed the way for assessment of pecuniary damage in case of a traffic accident and how the compensation for pecuniary damage should be weighted. The paper especially considers non-pecuniary damage in cases of a traffic accident caused by moving motor vehicle as well as the issue of monetary compensation awarded for non-pecuniary damage

Key words: compensation, motor vehicle, traffic accident, liable person, pecuniary and non-pecuniary damage.